

Holodomor and mass starvation in Ukraine in 1946-1947, and shares her experience organizing field trips for students of Cherkasy National University, who were interested in collecting folk narratives about those historical events. The researcher argues that it is important for folklore students to actively pursue fieldwork in their areas or residence.

This article discusses various methods of collecting and documentation of folklore about historical events that took place in the beginning of the XX century, specifically developing questionnaires and applying different forms of interviewing. The study strives to advance critical discussion about the advantages and disadvantages of including in one's research those pieces of folklore that were documented by others.

Key words: historical folklore narratives, collectivization, Holodomor, narrative history, questionnaire, method of interviewing, biographical narrative interview, interviewee, memory.

УДК 398 (477. 8)

Ганна СОКІЛ

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ І НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Співпраця Агатангела Кримського з Галичиною тривала довгий час. Як дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, учений публікував у львівських виданнях свої наукові розвідки з фольклористики, етнології, сходознавства, а також переклади. Підтримував зв'язки з Іваном Франком, Володимиром Гнатюком, Михайлом Павликом та іншими дослідниками й видавцями. На сторінках "Етнографического обозрения" поміщав рецензії на українські часописи – "Записки НТШ", "Житє і слово", "Етнографічний збірник" тощо. Наукова діяльність Агатангела Кримського була спроектована в Галичину і на його посаді Неодмінного секретаря Всеукраїнської Академії наук.

Ключові слова: Агатангел Кримський, фольклористика, наукове видання, часопис, рецензія, публікація.

Спілкування галичан із наддніпрянцями має давню традицію. Ще Галицько-Руська Рада у Львові 1848 року своєю декларацією заявила про єдність українського народу на всьому просторі – і в Росії, і в Австро-Угорщині. Зв'язки між Галичиною та Наддніпрянською Україною постійно налагоджувалися. Особливо цілеспрямовано велася робота наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., в період активної діяльності у Львові Наукового товариства ім. Шевченка (далі – НТШ). Товариство стало тим фундаментом, на якому виросла наука як потужна сфера істини.

Від заснування і до кінця діяльності воно мало загальноукраїнський характер і намагалося активізувати наукову роботу по всій Україні. Представники з Великої України стояли біля витоків НТШ. Хоча товариство було засноване в межах австрійської держави, але почин до його утворення вийшов з підросійської частини України, зокрема з Полтави. Навіть перший Статут Літературного товариства імені Шевченка уклали за дорученням громадської діячки (з роду гетьмана П. Скоропадського) Є. Милорадович, педагога Д. Пильчикова і М. Драгоманова [9].

Тривалий час підтримував зв'язки з Галичиною видатний сходознавець, філолог, фольклорист, етнолог А. Кримський. Про його народознавчу спадщину з'явилися в останні десятиліття цікаві розвідки В. Борисенко [2], низка статей і кандидатська дисертація молодої дослідниці О.Лагунової [6]. Фольклористична співпраця окремих українських дослідників в рамках НТШ частково висвітлювалася в науковій літературі [7, 393-398; 8, 435-463], однак діяльність А. Кримського в цьому аспекті детально не розглядалась, що й зумовило актуальність заявленої теми.

Прізвище вченого значиться уже в перших протоколах засідань етнографічної та мовознавчої ("язикової") комісії, що діяли, відповідно при історико-філософській і філологічній секціях НТШ, засвідчуючи приналежність А. Кримського до членів цих комісій з початку їх створення (відповідно 1898 – етнографічна, 1900 – "язикова"). Зберігся і лист А. Кримського до В. Гнатюка, в якому перший висловлює вдячність секретареві НТШ за іменування його членом вищевказаних комісій [3, 80].

У науковій діяльності А. Кримського умовно можна виділити кілька етапів співпраці з галичанами. Перший стосується його кореспонденції в часописах "Зоря", "Правда", "Народ", "Дзвінок" і здебільшого представлений публікаціями літературної творчості (вірші, повісті, критичні статті та переклади з арабської, турецької, перської тощо). Сам письменник зізнався у листі до Омеляна Огоновського, що виховання не встигло зробити з нього щирого росіянина* . "А українство, – як він наголосив, – вросло в мене органічно, без мого відома" [4, 114]. "Українську свідомість прокинув у мене вже опісля Драгоманов своєю передмовою до "Повістей Осипа Федьковича". Отоді я почав писати по-українськи задля галицьких часописей" [4, 118].

Крім художніх творів, А. Кримський поміщав у галицьких виданнях і власні записи усної народної словесності, зокрема у "Зеркалі" публікував низку анекдотів з різних місць. 1892 року вийшла його "Побрехенька без

тенденції" як додаток до цього часопису. В "Народі" в перекладі А. Кримського надруковані турецькі народні пісні, в "Дзвінку" – арабські казки тощо.

Важлива ділянка праці вченого пов'язана з часописом "Життє і слово". А. Кримський був одним із перших кореспондентів, до кого звернувся І. Франко, маючи намір видавати журнал. "Звісно, з українців я Вас першого запрошую до співробітництва як у відділі белетристики, так і в відділі наукової роботи... Ваша орієнталістика може нам тут стати дуже в пригоді, і коли Ви думали про мій колишній проект – познайомити нашу публіку з вибраними епізодами із "Шахнаме", – то се була б найкраща пора до його осущення... Бажалось би мені також подати нашій публіці вибір найкращих великоруських билин і легенд народних, то й тут, думаю, можна буде числити на Вашу поміч" [10, 421-422]. І. Франко радився також з А. Кримським, які праці про стан і методи фольклористики вартувало б опублікувати в початкових номерах часопису.

А. Кримський пропонував нових передплатників, співпрацівників для цього видання. З приводу дописувачів радив, наприклад, Митрофана Дикарева. "Гарною підмогою може бути Дикарев. Він не політик, як і загал наших учених, але він пересвідчений українець не як загал наших вчених. Спеціальність його – етнографія та філологія; російська критика зустріла його праці дуже прихильно, та тая прихильність не зламала його рішимості писати що можна по-українськи, і деякі праці лежать в нього не друковані тільки через те, що по-російськи він їх друкувати не хоче. В Вороонежі, де він живе, є гарне філологічне товариство, Дикарев міг би подавати про нього цікаві звістки" [125].

Перший номер журналу "Життє і слово" з'явився у січні 1894 р. як вісник літератури, історії, фольклору. І. Франко був для журналу всім – починаючи від редактора і завершуючи коректором. Упродовж 1894-1895 рр. часопис мав п'ять відділів; 1. Белетристика. 2. Статті наукові. 3. Матеріали історичні, літературні й етнографічні. 4. Критика й бібліографія. 5. Хроніка. Його обсяг 10 аркушів дозволив вийти на параметри європейських revue. "Життє і слово" об'єднало провідні науково-літературні сили, відзначившись не лише оригінальною, а й перекладною науковою та художньою літературою. У порівнянні з попередніми виданнями, в яких для фольклору було відведено тільки невеликі рубрики, у "Життє і слові", крім уснословесних матеріалів, передбачено й теоретичну частину, де опубліковано низку загальнотеоретичних праць, якими Франко мав намір розбудити інтерес до фольклористики. Серед інших тут надруковано нарис

Л.Василевського "Із фольклорного руху в Західній Європі", Г. Бігелайзена "Нові напрями в досліджах міфологічних". Такі оглядові праці особливо важливі для початківців, бо давали загальну інформацію про те чи інше явище у фольклористиці та знайомили з обширною літературою.

На сторінках часопису вперше побачили світ відомі тепер науково-теоретичні статті самого І.Франка – "Розбір думи про бурю на Чорному морю", "Дві школи в фольклористиці", а також низка рецензій А. Кримського на фольклористично-етнографічні видання В. Ястребова, на публікацію російських билин, які видав етнографічний відділ імператорського товариства в Москві, відгуки В. Щурата про нові дослідження весільних обрядів у студіях Ф.Вовка, І.Франка на праці чеського дослідника Ченька Зібрта, польського збирача фольклору Яна Свентика, Л. Василевського на польський журнал "Wisla" тощо. У розділі "Сучасні діячі слов'янської науки і літератури" подавались біографічні довідки про М. Драгоманова, О. Бодянського, М. Сумцова, М. Тихонравова.

У науковому світі цей часопис швидко зайняв гідне місце. Вже перший випуск "Житя і слова" викликав певний резонанс як часопис, якого давно не було серед українських видань. "Новий журнал, – відзначив у рецензії на перший том "Житя і слова" А.Кримський, – атестує себе першою книжкою дуже добре: просто відрядно зупинитися на цьому симпатичному виданні після тієї маси слабких, безбарвних тенденційних елукубрацій, які давала нам галицька наука... (за відомими, звичайно, винятками)" [5, 356]. Запорукою успіху часопису, як слушно зауважив рецензент, було ім'я редактора Івана Франка – людини талановитої, діяльної, і до того ж всесторонньо освіченої [5, 356]. Рецензію А.Кримський опублікував у Москві в "Етнографических обозрениях" (1894, кн. 20, №1, 151-155). Тут він помістив позитивні відгуки і на інші випуски часопису, зокрема, на другий і третій (1894, кн. 22, с.185-188).

Велика заслуга Кримського в популяризації українського часопису. На той час учений вів огляд галицької і східної літератури у відділі рецензій "Етнографического обозрения", подавав відгуки на галицькі видання наукового характеру. Його рецензії свідчили про широку ерудицію в галузі фольклористики та етнографії. Відгуки на часопис з'явилися і в українських виданнях ("Галичанин", "Народ"), польських ("Тиждень", "Кур'єр Львівський", "Край"), чеських ("?esky lid", "Na?e doba"), німецьких ("Zeitschrift f?r Ethnologie", "Byzantinische Zeitschrift").

Як підтверджує епістолярій, А. Кримський дбав не лише про популяризацію, а й піклувався за матеріальну підтримку часопису "Жите

і слово". У листі до Б. Грінченка від 21 листопада 1895 року писав: "Велике горе, що "Житє і слово" на той рік не виходитиме, бо грошей зовсім нема. Я, здається писав вам, що на недобори од першого року я роздобув Франкові 500 крб.: ще раз достати грошей од тієї самої особи на ту саму мету я тепер уже не міг, а більше ніхто не хоче пособити. Прохав я грошей для "Житя і слова" у киян, – обіцялися дещо зробити, та вже от три місяці, а нічогосінько не роблять! І, мабуть, так і не зроблять" [4, 210].

Навіть при значному сприянні українського вченого не вдалося втримати це видання. Уже з 1896 року припинено публікацію фольклорно-етнографічного матеріалу на сторінках "Житя і слова" і з "вісника літератури, історії і фольклору" журнал перетворився у "вісник літератури, політики і науки". А на кінець 1897 року часопис повністю перестав виходити. З цього приводу А. Кримський заявив: "Дуже сумно, що "Житя і слово" не виходитиме. Я ще раз писатиму в Київ, треба ж таки, щоб воно виходило. Був це перший руський журнал, що з ним сміливо можна було показатися в люди, та й той має впасти!!!" [4, 211]. Однак відновити його вже не вдалося, і на це були як суб'єктивні, так і об'єктивні причини. Зрештою, на той час почав регулярно виходити "Етнографічний збірник", в якому вже був задіяний і сам І. Франко. Та попри все "Житє і слова" стало вагомою подією в культурному житті українців і відіграло важливу роль у розвитку фольклористики своїми ґрунтовними матеріалами, до публікацій яких спричинився і А. Кримський.

Тісна співпраця А. Кримського з І. Франком сприяла також появи книжки англійського етнографа Вільяма Клоустона під заголовком "Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни" (Львів, 1896). З англійської переклав А. Кримський, деякі частини – І. Франко. Видання західноєвропейського вченого про народну прозу було актуальне. У той час у Галичині велику увагу фольклористи звертали на українські народні казки, видання яких започаткував І. Франко у першому томі "Етнографічного збірника" (маю на увазі галицькі народні казки у записках Осипа Роздольського). Свої слушні поради щодо паралелей подавав упорядникові А. Кримський.

Неординарна подія в житті А. Кримського – обрання його дійсним членом НТШ. Це новий етап наукової діяльності, визнання потужних напрацювань ученого. Присвоєння дійсного членства за науковою кваліфікацією дослідника надавало авторитету і персонально і товариству в цілому. Такий вибір, згідно з новим статутом НТШ 1898 року, мав наблизити товариство до статусу академії. Багато вихідців з Наддніпрянської України обрано першими дійсними членами НТШ на спільному засіданні усіх трьох секцій у червні 1899 року. Серед них

(поруч із галичанами О.Барвінським, І. Верхратським, В. Гнатюком, О. Колессою, В. Охримовичем, К. Студинським та ін.) були В. Антонович, Ф. Вовк, М. Грушевський, Б. Грінченко, М. Дикарев, О. Кониський. У наступні роки дійсними членами було обрано П. Житецького, В. Перетца з Києва, М. Сумцова з Харкова, М. Комарова та О. Маркевича з Одеси, Д. Яворницького з Катеринослава, А. Кримського (на час обрання 17 лютого 1903 року перебував у Москві). Загалом до 1914 року дійсними членами стало близько 30 наддніпрянців, а звичайними членами НТШ – близько 20.

У зв'язку з обранням А. Кримського в дійсні члени НТШ він висловив подяку в листі, написаному зі Звенигородки до В. Гнатюка: "Будьте ласкаві передати членам Товариства ім. Шевченка мою щирю подяку за ту честь, яку воно мені зробило, вибравши мене своїм дійсним членом. Рівночасно посилаю рекомендованою опаскою найголовніші дати свого життя, які ви бажали мати од мене, і спис замітніших своїх научних праць і статей; само собою розуміється, що, написавши більше як 500 статей, я не можу подавати повний їх спис; навіть і сей, який посилаю, займе в Вас багато місця [4, 370].

З великою радістю А. Кримський сприйняв звістку про видання "Записок НТШ", сподіваючись, що воно "підє в бажанім, чисто науковім непартійнім напрямі". Значну користь приніс не тільки своєю подвижницькою працею, а й популяризацією української друкованої продукції серед інших слов'янських народів. У московському виданні "Этнографическое обозрение" поміщав рецензії і на "Записки НТШ", "Житє і слово", "Етнографічний збірник". Такі публікації робили значний резонанс серед наукової публіки. "Взагалі я маю намір подавати рецензії про всякі галицькі видання, – писав А. Кримський Б. Грінченкові, – які мають научний інтерес, і думаю, що з цього буде більше користі, ніж писати такі самі рецензії по-українськи: принаймні, росіяни знатимуть, що в нас є своя научна література" [4, 126-127]. І це було актуальним, оскільки в Наддніпрянській Україні, тим більше в Росії, незначну увагу приділяли здобуткам нашої національної науки та культури. Коли й появлялося щось нове, то, як висловився М. Лисенко, "ніхто навіть не вилає, не те, що слова не скаже, скорше змовчить. Я кажу про Київ, а в Московщині – там і уваги не звертають на те, що в Україні діється..." [2, 256].

У "Записках НТШ" А. Кримський публікував статті здебільшого мовознавчого та літературознавчого плану. Спричинився А. Кримський до перевидання фольклористично-етнографічної спадщини М. Драгоманова "Розвідки М. Драгоманова про українську словесність

і письменство", яким займався М. Павлик під егідою НТШ. Зокрема, сприяв пошуку коштів на цю публікацію, що досить широко відображено у листуванні обох дослідників.

Праця А. Кримського на ниві фольклористики й етнографії, наукові стосунки з І. Франком, В. Гнатюком, М.Павликом та іншими свідчать про широкий діапазон народознавчих знань дослідника, його ерудицію. Наукове товариство імені Шевченка у Львові, навколо якого гуртувалися представники української інтелігенції, стало вогнищем спільної духовної роботи і для галичан, і наддніпрянців, і буковинців, засвідчивши, що ніякі кордони не можуть розділити єдиний народ, котрий почував себе однією сім'єю і творив для його блага. До того ж, діяльністю НТШ українська наука утверджувала свій теоретико-методологічний рівень і виходила на світові обрії, що так важливо і потрібно було в той час. Кожен дбав про пропаганду нашої культури на різних її рівнях. Не останню роль у цьому відігравали переклади наукових праць з різних європейських та східних мов. Дослідження показало, що НТШ об'єднало чимало ініціативних представників у різних комісіях (серцевиною фольклористичної роботи стала Етнографічна комісія), які відповідальною працею розвивали науку не тільки в Галичині, а й у всій Україні. Від заснування і до кінця діяльності НТШ мало загальноукраїнський характер, виступивши "речником духовного і культурного єднання усіх українських земель" (К. Студинський). Вектор досліджень був спрямований на ознайомлення з найновішими досягненнями світової науки. Активна участь А. Кримського сприяла налагодженню контактів і особистих ділових стосунків зі слов'янськими та іншими європейськими дослідниками, ознайомленню українців з орієнталістичною тематикою та передовими на той час методологіями. Наукова діяльність Агатангела Кримського була спроектована в Галичину і під час виконання ним обов'язків неодмінного секретаря Всеукраїнської Академії наук. Але це вже тема іншої розвідки.

Список використаної літератури

1. Бернацька Г. Из невідомого листування Миколи Лисенка з галичанами / Г. Бернацька // Записки НТШ. Праці Музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – Т. 226. – С. 244-264.
2. Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920 – 1930-х років / В. Борисенко. – К. : Унісерв, 2002. – С. 19-20.
3. Гнатюк В. Документи і матеріали (1871-1989) / упоряд. Я. Дашкевич, О. Купчинський та ін. – Львів, 1998. – 468 с.

4. Кримський А. Ю. Листи (1890-1917) / А.Ю. Кримський // Кримський А. Ю. Твори : в 5 т. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 5. – Кн. 1. – 548 с.
5. Кримський А. Ю. Твори: в п'яти томах/ А.Ю. Кримський // Кримський А.Ю. Твори : в 5 т. – К., 1972: – Т. 2: Художня проза. Літературознавство і критика. – 720 с.
6. Лагунова О. Народознавча діяльність Агафангела Кримського: автореф. дис... канд. іст. наук: 07. 00. 05 / О. С. Лагунова; КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2013. – 20 с.
7. Сокіл Г. Співпраця надніпрянських фольклористів у Науковому товаристві імені Шевченка / Ганна Сокіл // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К., 2009. – Вип. 32. – С. 393-398.
7. Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс / Г. Сокіл. – Львів, 2011. – 588 с.
9. Студинський К. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1873-1928 / К. Студинський // Записки НТШ. – Львів, 1929.- Т. 150. – С. ІХ-ХVIII.
10. Франко І. Збір. творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 49. – 812 с.
11. Франко І. Збір. творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 50. – 704 с.

Одержано редакцією – 20.10.2014. Прийнято до публікації – 15.12.2014.

Анотація. Сокіл А. Агафангел Кримський и Научное общество имени Шевченко во Львове. Сотрудничество Агафангела Крымского с Галичиной продолжалась долгое время. Как действительный член Научного общества имени Шевченко ученый публиковал в львовских изданиях свои научные исследования по фольклористике, этнологии, востоковедению, а также переводы. Поддерживал связи с Иваном Франко, Владимиром Гнатюком, Михаилом Павликом и другими исследователями и издателями. На страницах "Этнографического обозрения" помещал рецензии на украинские журналы – "Записки НТШ", "Житє і слово", "Етнографічний збірник" и др. Научная деятельность Агафангела Крымского была спроектирована в Галичину и на его должности постоянного секретаря Всеукраинской Академии наук.

Ключевые слова: Агафангел Кримський, фольклористика, научное издание, журнал, рецензия, публикация.

Summary. Sokil H. Agatangel Crymskyi and Scientific Society of Shevchenko in Lviv. Cooperation of Agatangel Crymskyi with Galicia lasted for a long time. As a full member of the Shevchenko Scientific Society in Lviv a scientist published editions of his scientific researches in folklore, ethnology, oriental studies and translations. He maintained contact with Ivan Franko, Volodymyr Hnatiuk, Mykhailo Pavlyk and other researchers and publishers. On the pages of "Ethnographic Review" placed his reviews of Ukrainian periodical issues – "Memoirs of Scientific Shevchenko Society" ("Zapysky Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka"), "Life and Word" ("Zhyttia i Slovo"), "Ethnographic collection" ("Etnografichnyi Zbirnyk") and so on. Scientific activities of Agatangel Crymskyi were focused on Galicia also during being on position of Permanent secretary of the Ukrainian Academy of Sciences.

Keywords: Agatangel Crymskyi, folklore, scientific editions, publications, magazine, review, publication.